

Δρ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος

Καταστροφή του Βελεστίνου στην εποχή του Ρήγα (1785)

(Δημοσιεύθηκε στο *Θεσσαλικό Ημερολόγιο*, τόμ. 72, 2017, σελ. 249-253)

Το Βελεστίνο, γενέτειρα του Ρήγα Βελεστινλή, υπέστη στο διάβα δύο και πλέον αιώνων πέντε καταστροφές. Μία από τα στοιχεία της φύσεως, και άλλες τέσσερες από πολεμικές συρράξεις. Η πιο πρόσφατη καταστροφή ήταν αποτέλεσμα φυσικών αιτιών, το σεισμό¹ στις 8 Μαρτίου του 1957. Κανένα οίκημα δεν παρέμεινε ακέραιο. Όλα καταστράφηκαν. Ωστόσο δεν σημειώθηκαν θύματα εξ αιτίας του γεγονότος ότι εκδηλώθηκαν δύο μεγάλες σεισμικές δονήσεις με αποτέλεσμα μετά την πρώτη σεισμική δόνηση ο κόσμος αμέσως να εξέλθει από τα οικήματα παραμένοντας στις αυλές, στους δρόμους και τις πλατείες. Κατά τη δεύτερη μετά είκοσι λεπτά σεισμική δόνηση, που ήταν και πιο ισχυρή, κατέρρευσαν τα οικήματα. Μόνο τότε ένας ηλικιωμένος έπεσε θύμα, στην προσπάθεια του τη στιγμή εκείνη να εισέλθει στο σπίτι του για να παραλάβει ορισμένα πράγματα. Με την ανοικοδόμηση στη συνέχεια, το Βελεστίνο έλαβε τον τωρινή οικιστική του μορφή.

Προγενέστερη καταστροφή του Βελεστίνου συνέβη στην Κατοχή, τον Σεπτέμβριο του 1943, όταν πολλά καταστήματα και σπίτια, κυρίως της Κεντρικής Αγοράς, κήκαν από τους Γερμανούς κατακτητές, ως αντίποινα στο σχετικό επεισόδιο δολιοφθοράς από τις ανταρτικές ομάδες². Ακόμη, το Βελεστίνο καταστράφηκε κατά τη Μάχη του Βελεστίνου στον πόλεμο του 1897, τότε που οι στρατιωτικές επιχειρήσεις διεξήχθησαν στο χώρο του Βελεστίνου, στα σχετικά υψώματα της περιοχής και τα ευρισκόμενα δίπλα στο χώρο όπου και το «Σπίτι του Ρήγα»³. Επίσης, το Βελεστίνο καταστράφηκε - η χριστιανική συνοικία το ονομαζόμενο Βαρούσι - κατά την Επανάσταση του 1821, όταν οι επαναστάτες του Πηλίου και της Μαγνησίας επιτέθηκαν στους Οθωμανούς του Βελεστίνου και συνεδρίασαν στο Βελεστίνο προς τιμήν του Ρήγα, η αποκληθείσα «Βουλή της Θετταλομαγνησίας»⁴. Όμως, η έλευση στη συνέχεια των τουρκικών στρατευμάτων από τη Λάρισα είχε ως συνέπεια την τιμωρία των χριστιανών του Βελεστίνου και την

1 Αλέξανδρου Απ. Παπαγεωργίου, «Ο καταστρεπτικός σεισμός του 1957 στο Βελεστίνο. Συνοπτική αναφορά μετά πενήντα χρόνια», *Υπέρευα*, τόμ. 5, *Πρακτικά Ε΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Βελεστίνο 2007), Αθήνα 2010, σελ. 241-254.

2 Βασίλη Κ. Καραμπερόπουλου, «Μνήμες από την Κατοχή. Βελεστίνο 1941-1944», *Υπέρευα*, τόμ. 4, *Πρακτικά Δ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Βελεστίνο 2003), Αθήνα 2006, σελ. 261-267.

3 Ενδεικτικά θα παραπέμψουμε μόνο στις εργασίες, Αγγελικής Σκορδά-Παπαγιανοπούλου και Σόνιας Γελαδάκη, «Πτυχές από τον πόλεμο του 1897 στην περιοχή Βελεστίνου-Βόλου», *Υπέρευα*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 2002, σελ. 598-606, και Παναγιώτη Καμηλάκη, «Ο Μανιάτης εθελοντής στον ελληνοτουρκικό πόλεμο του 1897 και νεκρός της μάχης του Βελεστίνου Αντώνιος Π.Ξ. Γρηγοράκης και το μνημείο του», *Υπέρευα*, τόμ. 6, *Πρακτικά ΣΤ΄ Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα 2014, σελ. 327-341.

4 Δημ. Καραμπερόπουλου, «Βουλή Θετταλομαγνησίας, 11 Μαΐου 1821». *Η ανέγερση του Μνημείου το 2000 και το γκρέμισμά του το 2008*, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2009.

καταστροφή της χριστιανικής συνοικίας⁵. Τότε θα καταστράφηκε και η εκκλησία, η οποία ήταν αφιερωμένη στον άγιο Αθανάσιο, όπως αναφέρει ο Ρήγας Βελεστινλής στην *Επιπεδογραφία του Βελεστίνου*. Την παρουσία της εκκλησίας δίπλα στα αρχαία τείχη των Φερών επεσήμανε και ο Leake το 1809, όταν πέρασε από το Βελεστίνο. Ανοικοδομήθηκε αργότερα το 1865 προς τιμή της Παναγίας. Η κτητορική επιγραφή από τον αρχαιολόγο Ευάγγελο Κακαβογιάννη είχε βρεθεί στα χαλάσματα μετά το γκρέμισμά της από το σεισμό του 1957⁶.

Ωστόσο, λίγα χρόνια πιο πριν ο Άγγλος περιηγητής William Leake, ο οποίος πέρασε από το Βελεστίνο τον Δεκέμβριο του 1809, δίνει μια σημαντική πληροφορία για την άθλια οικιστική κατάσταση της χριστιανικής συνοικίας του Βελεστίνου, του αποκαλούμενου Βαρούσι: «*Το Βαρούσι, το ελληνικό τμήμα, το οποίον κάποτε είχε τόσες οικογένειες όσες έχει το τουρκικόν τμήμα, αποτελείται στο μεγαλύτερο μέρος του από ερείπια ή ακατοίκητα σπίτια και ένα κομμάτι του έχει μετατραπεί σε περιβόλια ή σιτοχώραφα...*»⁷. Εδώ ο Leak γράφει για γενική καταστροφή της χριστιανικής συνοικίας του Βελεστίνου, για ερείπια και μετατροπή του οικιστικού χώρου σε «περιβόλια ή σιτοχώραφα». Και το ερώτημα είναι, πότε καταστράφηκε το Βελεστίνο και η χριστιανική συνοικία να έχει ερημωθεί, να βρίσκονται ερείπια και να έχει μετατραπεί σε περιβόλια και σιτοχώραφα.

Για την ανεύρεση του καταστρεπτικού γεγονότος θα διερευνηθούν πρώτα τα σχετικά στοιχεία, που μπορούμε να αντλήσουμε από τα έργα του Ρήγα, ο οποίος γεννήθηκε το 1757 και πιθανότατα σε ηλικία είκοσι χρονών το 1777 θα έφυγε από το Βελεστίνο και μας έχει δώσει αρκετά στοιχεία για τη γενέτειρά του μέσα στα έργα του. Συγκεκριμένα, ο Ρήγας στο βιβλίο του *Νέος Ανάχαρσις* γράφει για την σκληρή συμπεριφορά των ντόπιων Οθωμανών. Συγκεκριμένα σημειώνει χαρακτηριστικά σε υποσημείωση, «*Οι συχνοί άδικοι φόνοι κατά των χριστιανών οπού γίνονται την σήμερον εδώ, ήθελον ερημώση εξ ολοκλήρου αυτήν την πόλιν, αν αι φυσικαί χάριτες της δεν ήθελον τους αναγκάζη νε υπομένουν όλα, δια ν' αφήσωσι κάν τα κόκκαλά των εκεί οπού ετάφησαν και οι προπάτορες των*»⁸.

Επίσης, στο βιβλίο του *Φυσικής απάνθισμα* στο κεφάλαιο «*Περί των πυρίνων φαινομένων εν τω αέρι*» σημειώνει την καταπίεση της οθωμανικής εξουσίας, όταν οι «κριταί» διέταζαν τους χριστιανούς «*να ευγάλουν τα νεωστί θαμμένα σώματα και να τα καύσουν, λέγοντες πως είναι βρωκολάκοι, και δεν αφήνουν τα σύννεφα να βρέξουν και άλλαις παρόμοιαις μωρολογίαις*». Ωστόσο ο Ρήγας μνημονεύει την αντίδραση και εφευρετικότητα των συμπατριωτών του, οι οποίοι απέφυγαν το κάψιμο των νεκρών «*εφευρόντες μίαν μέθοδον εις το να αναλύουν εύκολα τους νεκρούς των*». Πριν από την ταφή τους έπλεναν με ασβέστη, την οποία έριχναν και στο στόμα με αποτέλεσμα σε σαράντα μέρες να «*αναλύουν*», να λιώνουν τα σώματά τους.

Ιδιαίτερη συνεισφορά του Ρήγα στην Τοπική Ιστορία αποτελεί το τοπογραφικό διάγραμμα του Βελεστίνου με τίτλο «*Επιπεδογραφία της Φεράς νυν*

5 Γιάνη Κορδάτου, *Ιστορία της επαρχίας Βόλου και Αγιάς*, Αθήνα 1960, σελ. 667-669.

6 Βλ. περισσότερο στο Δημ. Καραμπερόπουλου, *Ο Ιερός Ναός του Αγίου Αθανασίου στην εποχή του Ρήγα και σήμερα*, Αθήνα-Βελεστίνο 2011, σελ. 15-23.

7 W.M.Leake, *Travels in Northern Greece*, τόμ. 4, Άμστερνταμ, 1967, 435-444. Η απόδοση στα ελληνικά είναι από το βιβλίο της Νίτσας Κολιού, *Τα Βελεστινιώτικα. Χρονικά του Δήμου Φερών*, Β' έκδοση από την Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα, 2001, σελ.15.

8 Δημ. Καραμπερόπουλου, «Το Βελεστίνο και η Θεσσαλία στο έργο του Ρήγα Βελεστινλή», *Υπέριαι*, τόμ. 3, *Πρακτικά Γ' Διεθνούς Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας»*, Αθήνα, 2002, σελ. 713-738, και ανεξάρτητα, Αθήνα 2010.

λεγομένης Βελεστίνος»⁹. Είναι δικό του έργο και το συμπεριέλαβε στο τέταρτο φύλο της *Χάρτας της Ελλάδος*, δίπλα στον τίτλο της και πάνω από την «*Επιπεδογραφία των Αθηνών*». Με το έργο αυτό προσφέρει συνάμα και ένα δίδαγμα, πως ο καθένας θα πρέπει να αναδεικνύει τα ιστορικά στοιχεία της γενέτειράς του. Ίσως να ακολούθησε την προτροπή των εκ Μηλέων Πηλίου συμπατριωτών του, των Δημητριάων, Γρηγόριου Κωνσταντά και Δανιήλ Φιλίππιδη, οι οποίοι συνιστούσαν στους λόγιους το 1791 στην *Γεωγραφία νεωτερική*¹⁰, να γράψει ο καθένας τους την ιστορία του τόπου τους, ώστε να συγκεντρωθεί η χωρογραφία της Ελλάδος.

Στο τοπογραφικό αυτό διάγραμμα του Βελεστίνου, ο Ρήγας καταχωρίζει την οικιστική διαμόρφωση του Βελεστίνου, έχοντας ζήσει εκεί μέχρι την ενηλικίωσή του. Θα αναχώρησε σε ηλικία δεκαοκτώ έως είκοσι ετών για την Κωνσταντινούπολη. Ενδιαφέρον έχει ότι ο οικιστικός ιστός της χριστιανικής κοινότητας, του Βαρουσιού, εκτεινόταν και πάνω από τον χώρο «Σπίτι του Ρήγα», μέχρι τις υπώρειες του Χαλκοδωνίου, όπως ονομάζει ο Ρήγας τη σημερινή Μαλούκα. Μάλιστα στο χώρο αυτό ανευρίσκονται μέχρι σήμερα πηγάδια, τα οποία χρησιμοποιούσαν οι χριστιανοί στα σπίτια τους¹¹. Δημιουργούσαν στα σπίτια τους πηγάδια για την άντληση νερού, παρά το γεγονός ότι υπήρχε το νερό της Υπέρειας Κρήνης-Κεφαλόβρυσο και τούτο διότι ήθελαν να αποφεύγουν τις προσβολές από τους εκεί παρευρισκόμενους μωαμεθανούς, όταν ήθελαν να πάρουν νερό, όπως παρατηρούσε ο περιηγητής Leake¹², ο οποίος επισκέφθηκε το Βελεστίνο το 1809.

Στα έργα του ο Ρήγας, ο οποίος θα έζησε εκεί τουλάχιστον μέχρι τα είκοσι του χρόνια, δηλαδή μέχρι τι 1777, δεν μνημονεύει κάποια καταστροφή του Βελεστίνου. Αναφέρει μόνο την σκληρότητα των Οθωμανών του Βελεστίνου, για την οποία κάνει λόγο και ο Χριστόφορος Περραιβός, ο οποίος σημειώνει ότι, όταν συζητούσαν για την σκληρότητα των κατακτητών, ο Ρήγας έλεγε ότι οι πιο σκληροί ήταν οι Τούρκοι του Βελεστίνου¹³.

***

Ενδιαφέρον έχει να διερευνήσουμε πότε συνέβη αυτή η καταστροφή της χριστιανικής συνοικίας του Βελεστίνου, την οποία μνημονεύει ο Leake το 1809. Θα μπορούσαμε να συμβάλλουμε στην απάντηση του ερωτήματος αυτού αν σημειώσουμε τα γεγονότα, τα οποία προηγήθηκαν τις προηγούμενες δεκαετίες στο Βελεστίνο, πριν δηλαδή από την επίσκεψη του Leake.

Κατά τον Α΄ Ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774) στην Πελοπόννησο συνέβησαν τα Ορλωφικά¹⁴, δηλαδή οι επαναστατικές κινήσεις των σκλαβωμένων

9 Βλ. την ιδιαίτερη μελέτη, Ευαγγέλου Κακαβογιάννη, «Η "Επιπεδογραφία της Φεράς" του Ρήγα Βελεστινλή από άποψη αρχαιολογική», *Υπέρεια*, τόμ. 1, *Πρακτικά Α΄ Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνου-Ρήγας»*, Αθήνα 1990, σελ.423-448.

10 Δημητριάων, *Γεωγραφία νεωτερική*, Βιέννη 1791, επανέκδοση με την επιμέλεια Αικατερίνης Κουμαριανού, Βιβλιοπωλείον της «Εστίας», Αθήνα 2006, σελ. 172-173.

11 Ευάγγελου Κακαβογιάννη, «Ένας δρόμος της εποχής του Ρήγα», *Κείμενα του Βόλου*, 1979, σελ. 12-13. Δημ. Καραμπερόπουλου, *Όνομα και καταγωγή του Ρήγα Βελεστινλή*, Επιστημονική Εταιρεία Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 2000, σελ. 76.

12 W.M.Leake, *Travels in Northern Greece*, ό.π.

13 Χριστόφορου Περραιβού, *Σύντομος βιογραφία του αοιδίμου Ρήγα Φεραίου του Θετταλού*, Αθήνα 1860, επανατύπωση Βιβλιοπωλείον Νότη Καραβία Αθήνα 1973, σελ.7-8.

14 Ενδεικτικά βλ. Τάσου Γριτσόπουλου, *Τα Ορλωφικά. Η εν Πελοποννήσω επανάσταση του 1770 και τα επακόλουθα αυτής*, Αθήνα 1967.

Ελλήνων μετά την παρακίνηση του ναυάρχου Αλεξίου Ορλώφ. Όμως οι επαναστατικές αυτές κινήσεις, λόγω της μη παρεχόμενης βοήθειας εκ μέρους της Ρωσίας, πνίγηκαν στα αίμα από τις πολυάριθμες αποσταλείσες από τον Σουλτάνο δυνάμεις των Αλβανών. Συνέπεια των Ορλωφικών ήταν το γεγονός ότι μετά την εκδίωξη των Αλβανών το 1779 από την Πελοπόννησο, οι επιδρομές τους έγιναν συχνές στα υπόλοιπα μέρη της Ελλάδος, τη Στερεά Ελλάδα, την Ήπειρο και τη Θεσσαλία. Σημαντική είναι η πληροφορία του Σουηδού περιηγητή J.J. Björnståhl, ο οποίος πέρασε από το Βελεστίνο στις 17 Μαΐου 1779 και σημείωνε σχετικά με τον τρόπο που προκαλούσαν στους κατοίκους της Θεσσαλίας τα στίφη των περιφερόμενων Αλβανών, «όταν μπαίναμε σε κανένα χωριό, οι άνθρωποι κρύβονταν στα σπίτια, από φόβο μήπως ήμασταν Αρβανίτες, που στους ανήσυχους αυτούς καιρούς αλωνίζουν παντού, ρημάζοντας και λεηλατώντας τον τόπο»¹⁵. Οι επιδρομές και ληστείες των Αλβανών στη Θεσσαλία εντάθηκαν το 1783, και μάλιστα το 1785 έγινε επιδρομή τους κατά του Βελεστίνου¹⁶, όπως επίσης και την επομένη χρονιά και σε όλη τη Θεσσαλία. Για τις επιδρομές αυτές των Αλβανών στη Θεσσαλία έχουν γίνει αναφορές από τον Πατριάρχη Καλλίνικο Γ'. Τότε υποθέτουμε, το 1785 θα καταστράφηκε η χριστιανική συνοικία του Βελεστίνου, το Βαρούσι¹⁷.

Θεωρούμε ότι αν ο Ρήγας είχε βιώσει την καταστροφή του Βελεστίνου από τις επιδρομές και ληστείες των Αλβανών θα είχε σημειώσει κάτι σχετικό, τουλάχιστον στην *Επιπεδογραφία του Βελεστίνου*. Γι' αυτό υποστηρίζουμε ότι από το Βελεστίνο θα έφυγε στην ηλικία των δεκαοκτώ, είκοσι χρονών, πριν από τις καταστροφικές αυτές επιδρομές και ληστείες, που άρχισαν μετά το 1779, μετά την εκδίωξη των Αλβανών από την Πελοπόννησο και εντάθηκαν το 1785. Προσθέτουμε ακόμη ότι πριν από την καταστροφή του Βελεστίνου το 1785 θα είχαν μεταβεί κοντά στον Ρήγα στο Βουκουρέστι η μητέρα του και ο αδελφός του Κωστής¹⁸. Αν είχαν βιώσει τις καταστροφές, θα τις διηγούνταν στον Ρήγα και το πιο πιθανό θα μνημόνευε κάτι στα έργα του, στα οποία κάνει αναφορά στη γενέτειρά του, στο *Φυσικής απάνθισμα*, στην *Επιπεδογραφία του Βελεστίνου* και στο *Νέο Ανάχαρσι*.

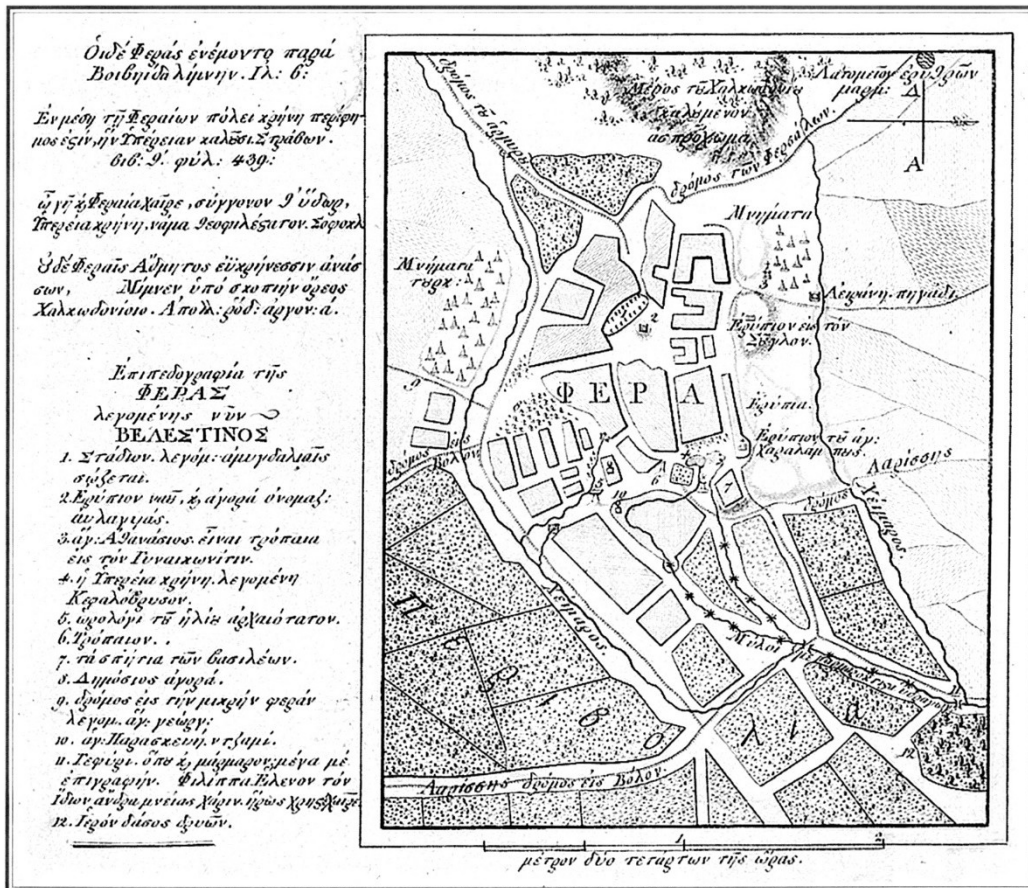
Συμπερασματικά μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι η θλιβερή εικόνα της χριστιανικής συνοικίας του Βελεστίνου, την οποία αντίκρυσε ο Leake, όταν πέρασε από το Βελεστίνο το 1809, θα συνέβη είκοσι περίπου χρόνια πιο πριν από την επίσκεψή του, το 1785. Οι καταστροφές αυτές θα συνέβησαν από τις ορδές των Αλβανών, οι οποίες εκδιώχθηκαν από την Πελοπόννησο μετά τα Ορλωφικά και είχαν ερημώσει πολλά μέρη της Θεσσαλίας. Μάλλον ο Ρήγας δεν θα γνώριζε την καταστροφή αυτή του Βελεστίνου. Αν τη γνώριζε το πιο πιθανό θα ήταν, μαζί με τις άλλες κατηγορίες εναντίον των κατακτητών, που έχει σημειώσει στα έργα του, θα είχε κάνει κάποια μνεία, με την ευαισθησία που τον διακατείχε και για την γενέτειρά του.

15 J.J.Björnståhl, *Το οδοιπορικό της Θεσσαλίας 1779*, μετάφραση, προλεγόμενα, σημειώσεις Μεσημβρινός, Τα τετράδια του Ρήγα, Θεσσαλονίκη 1979, σελ.59-60.

16 Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, «Η επαναστατική κίνηση των Ελλήνων κατά τον δεύτερον επί Αικατερίνης Β' Ρωσοτουρκικόν πόλεμον (1787-1792). Λουδοβίκος Σωτήρης», *Δ.Ι.Ε.Ε.*, τόμ. 14, 1960, σελ.33-155, και για τις σχετικές επιδρομές των σιφών των Αλβανών στις σελ. 37-42.

17 Εμμανουήλ Πρωτοψάλτη, «Η επαναστατική κίνησης...», *ό.π.* .

18 Νέστορος Καμαριανού, *Ρήγας Βελεστινλής. Συμπληρώσεις και διορθώσεις για τη ζωή και το έργο του*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Αθαν. Ε. Καραθανάση, έκδ. Επιστημονικής Εταιρείας Μελέτης Φερών-Βελεστίνου-Ρήγα, Αθήνα 1999, σελ. 69.

«Ἐπιπεδογραφία του Βελεστίνου», στο φύλλο 4 της Χάρτας της Ελλάδος, Βιέννη 1797

